

DĖL *i* IR *u* ATVIRUMO PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ TARMĖJE

Daiva ATKOČAITYTĖ

§ 1. Bendrinės kalbos balsiams *i*, *u* beveik visoje žemaičių tarmės teritorijoje atliepia atviri *e*, *o* – trumpi nekirciuotoje pozicijoje, pusilgiai – tam tikrais atvejais kirčiuotoje. Tik pietų žemaičių raseiniškių atitinkami garsai dėl kirčio neilgėja, yra uždaresni, panašesni į bendrinės kalbos *i* ir *u*. Panašumas į bendrinės kalbos garsus, atrodė, nereikalauja smulkesnės analizės, be to, buvo manoma, kad pietų žemaičių *i*, *u* menkai tesiskiria, o pietrytiniame pakraštyje visai nesiskiria nuo atitinkamų bendrinės kalbos garsų (LKT, 21; Grinaveckis, 1973, 130). Kiti kalbininkai pripažįsta, kad vis dėlto jie są atviresni už bk *i*, *u*, nors garsais *e*, *o* neišvirstą (Zinkevičius, 1966, 66). Ir viena, ir kita nuomonė apibendrina paplatėjusius *i*, *u* visose pozicijose, nesvarbu, kokia būtų jų kilmė¹, – tik A. Girdenis (pvz., 1995a, 35, išn. 18) bandė spėti, kad bent anksčiau (pvz., S. Stanevičiaus laikais) tarmėje turėję skirtingi dviejų pakilimų garsai *e* / *i*. Iš atvirųjų pailgėjusių *e*, *o* galėję kilti Vidūklės–Nemākščių šnektos tvirtapradžių „trigarsių“ *ieR*, *uoR* pirmieji sandai (Girdenis, 1995a, 36)². Tikėtina, kad ir kitose pietų žemaičių šnektose buvę atvirieji *e*, *o*, nes skirtingą *i* ir *u* atvirumą tam tikrose pozicijose bei formose rodo Pāgramančio ir Lomių šnektų tyrimai (žr. Slušinskaitė, 1981, 93–97; Tamošaitytė-Jokubauskienė, 1981, 66–74)³.

Šio darbo tikslas – nustatyti, ar atitinkamų garsų, vartojamų pietinėse pietų žemaičių šnektose, atvirumas priklauso nuo *i*, *u* kilmės bei pozicijos, pateikti jų kiekybinę ir kokybinę charakteristikas.

¹ Panašiai visose pozicijose buvo apibendrinti šiaurės vakarų dūnininkų atvirieji *e*, *o* (Grinaveckis, 1973, 136; Zinkevičius, 1966, 57), bet eksperimentiniai tyrimai (Bagvilaitė, 1974, 102–103; Bukantis, 1984, 95–96) patvirtino hipotezę, kad tarmėje gana gerai išlaikoma *e* : *i* ir *o* : *u* opozicija (žr. Girdenis, Rosinas, 1974, 201).

² Ši Nemākščių – Vidūklės šnektų ypatybė verta ir išsamaus sinchroninio tyrimo, nes naujausi Nemākščių šnektos stebėjimai rodo, kad tokie *e*, *o* tvirtapradžiuose dvigarsiuose pasakomi ir dabar. Greta tvirtapradžių *iR*, *uR* tariami *eR*, *oR* ar net *ieR*, *uoR* pastebėti ir kitose raseiniškių šnektose: Kartupių, Vārlaukio, Erižvilko, Lomių (žr. Slušinskaitė, 1981, 85).

³ Tai rodytų ir sporadiškas jau minėtų *ieR*, *uoR* (< *eR*, *oR*) pasirodymas Kartupių, Vārlaukio ir kitose šnektose. Be to, Erižvilko ir gretimose šnektose vartojama asmeninio įvardžio forma *mūon* / *mūo* „man“, kur *uo* galėtų būti iš *o* < *o*, kitose pozicijose tariamo uždariau, pvz.: *mūni* „mane“, *mūnes* „manęs“.

§ 2. Jau empiriniai stebėjimai parodė, kad šnektos balsiai *i*, *u*, vieni ar mišriojo divgarsio sudėtyje, iš tikrųjų yra atviresni už bendrinės kalbos *i* ir *u*, – įvairuoja tik pačių garšų atvirumo laipsnis: vienos pozicijose jie yra uždaresni, kitose – atviresni, plg.: *aš/ randū\ tu_ grī bu | vaivuoru\ || tētis\| vis_ i_ tū_ f_ gu\ važū\ dawa\ || tā_ i_ davā_ i_ | pruo_ šā_ li_ j_ | šuokte_ j_ | an_ tuo_ stā_ la_ \ |⁴ paprā_ š_ \ | skā_ i_ tūos_ \ | tan_ ā_ rki_ \ pardū_ t_ i_ || k_ i_ k_ (i)is_ šū_ la_ grē_ ž_ i_ | t_ k_ i_ | ā_ ki_ \ | j_ æ_ m_ j_ pradie_ j_ | s_ k_ i_ \ || m_ ē_ s_ i_ \ tan_ | du_ n_ i_ n_ ē_ \ vad_ ē_ nam_ || rā_ ū_ k_ u_ o_ m_ j_ susik_ ē_ bū_ o_ m_ i_ | i_ l_ ā_ i_ k_ u_ o_ m_ \ || ne_ ž_ i_ n_ ā_ \ dā_ u_ g_ au_ n_ i_ ē_ ka_ || ten_ vi_ ens_ j_ | aci_ i_ ka_ | aci_ i_ k_ ē_ m_ s_ \ || gr_ u_ d_ i_ \ p_ ā_ j_ i_ e_ m_ j_ | i_ š_ m_ ā_ l_ ni_ j_ | i_ m_ ē_ l_ tu_ s_ *⁵.

Pastebėta, kad kai kurios formos, turinčios atvirojo ar uždarojo galūnėje *i*, *u*, nėra tapačios, – jos turėtų skirtis galūnės balsio kokybe, plg. *grī bu* : *tū. f. gu*; *šuo kte šā. li*; *grē ži* : *ā. ki*.

Kaip matyti iš pavyzdžių, uždariausi garsai girdimi vienaskaitos ir daugiskaitos galininkų galūnėse (išskyrus *u* vienaskaitos galininke – žr. 7 išn.), todėl eksperimentui ir pasirinktas galūnės balsis *i*⁶ šiose formose:

1) vienaskaitos vardininko uždaroje galūnėje: *pilīs* „pilis“, *naktīs* „naktis“, *žuvīs* „žuvis“;

2) daugiskaitos galininko galūnėje: *avis* „avis“, *žuvīs* „žuvis“, *naktīs* „naktis“;

3) moteriškosios giminės vardininko nekirciuotoje galūnėje: *bēpruotī* „beprotė“, *medinī* „medinė“, *plēpi* „plepė“;

4) vyriškosios giminės galininko galūnėje: *medinī* „medinį“, *bēpruotī* „beprotį“, *plēpi* „plepį“.

Šaknyje atviresnio *i* laukta prieš kietąjį priebalsį⁹ ir tvirtapadiškai kirčiuotuose dvigarsiuose. Eksperimentui pasirinktos dar šios žodžių grupės: *vī. f. sti* „viršti“: *vī. rti* „virtiti“: *vī. ri* „virė“; *gī. ū. ti* „ginti“: *gī. ni* „ginė“; *šī. l. ta* „šilto“: *tī. lta* „tilto“: *tī. la* „tilo“; *šī. lta* „šilto“: *šī. lda* „šildo“: *šī. la* „šilo“; *drī. m. b* „drimba“: *drī. mba* „drimba“: *drī. ba* „dribo“.

§ 3. Eksperimentas buvo atliekamas VU Bendrosios kalbotyros katedroje pagal P. Kasparaičio programą „Kalbam44“. Žodžių grupės skaitytos tvirtinamąja intonacija, porose keičiant žodžius vietomis. Tekstus įkalbėjo straipsnio autorė bei du daktoriai, gyvenantys Eržvilko šnektos teritorijoje ir gerai mokantys tarmę¹⁰. Autorės tekstai

⁴ Čia pateikiami pavyzdžiai, kur sporadiškai kartkartėmis ištariamais *ę*, nors įprasta manyti, kad tokio garso tarmėje nesą.

⁵ Apie šalutinius kirčius piktų žemaičių rasciniškių tarmėje žr. Atkočaitytė, 1997.

⁶ Čia pateikiami pavyzdžiai iš tekstų, užrašytų 1997 m. dialektologinės ekspedicijos metu Eržvilko, Nemakščių, Kartupių, Rūtikiškių, Várlaukio ir Mostelkių šnektose. Atviresnieji garsai žymimi *i*, *u*, o siauresnįji – *i*, *u*.

⁷ Rasciniškiai, kaip ir siaurės žemaičiai (plg. Girdenis, 1962, 141), uždarsnį *u* taria daugiskaitos kilmininke.

⁸ *i* pasirinktas todėl, kad aiškiau matyti šio garso *F*₁ ir *F*₂ formantinių dažnių sritys. *u* tipo balsių šios formantės sunkiau skiriamos ir šnekteje maža formų, kurias galėtų skirti *u* kokybė.

⁹ Šiaurės žemaičių tarmėje priebalsių palatališkumas regresyviai veikia balsių tembrą: pozicijoje [–C] tariamai žemesnio pakilimo, užpakalcsni alofonai (Girdenis, Kubiliūtė-Kliukienė, 1982, 36).

¹⁰ Eksperimentas vyko dviem etapais: pirmiausia garsai buvo tiriami galūnėse (įskaityta apie 50 žodžių porų), o vėliau – kamieno (apie 30 žodžių grupių). Iš viso ištirta apie 200 garso tarimo atvejų.

buvo įrašomi tiesiai į kompiuterį, o kitų pateikėjų – į magnetofono juostą. Padarytos tiriamų garsų oscilogramos ir pjūvių tipo spektrogramos: matuota *i* trukmė milisekundėmis, nustatytos garso pirmosios dvi formantės. Tiriant *i* bei *y* atvirumu buvo panaudotas ir garsų trukmės keitimo (jų ilginimo ir trumpinimo) metodas¹¹.

§ 4. Galūnėje atvirojo *i* ir laukiamo uždarojo *i*¹² trukmė beveik nesiskiria (žr. 1 lent.).

1 lentelė. *i* ir *i* trukmė (ms)

Garsas	Galūnėje		Kamieno			
			ne dvigarsyje		dvigarsyje	
	kirčiuotoje	nekirčiuotoje	[i] /[-C]	[i] /[-C']	[iR]	[iR̄]
	171	90	172		193	
<i>i</i>	166	87		146		183

Galūnėje atvirasis *-i* truputį ilgesnis ($\approx 4-5$ ms). Šis skirtumas labai mažas, todėl negalima sakyti, kad trukmė yra svarbus tiriamų garsų požymis. Nekirčiuotoje absoliučioje galūnėje *-i* ir *-i* trukmė visai nesiskiria, nes abu garsai nežymiai redukuojami. Kita vertus, eksperimento metu pastebėta, kad dirbtinai ilginant *i* ir *i* trukmę vis labiau ryškėja jų kokybės skirtumai. Eksperimentui paimti žodžiai *tris* (*i* – 166 ms, periodo ilgis ≈ 4 ms) ir *kr̥is* (*i* – 171 ms, periodo ilgis $\approx 4,2$ ms). Balsiai buvo dirbtinai pailginti beveik keturiomis dešimtimis periodų¹³: *i* – iki 329 ms, o *i* – iki 331 ms. Vėl pasiklausius žodžių *tris* ir *kr̥is* su pailgintais balsiais pasirodė, kad *i* žodyje *tris* labiau įtemptas, siauresnis, panašus į bendrinės kalbos *i* ar net *i* (*tris*), o *i* žodyje *kr̥is* – atviras, savo kokybe niekuo nesiskiriantis nuo šiaurės žemaičių *e* (*kr̥ēs*), visas žodis panašus į zanavykų *kr̥ēs*. Vadinasi, galūnėse pietų žemaičiai raseiniškiai turi dvejojus garsus: *i*, kurį beveik galima tapatinti su bendrinės kalbos *i*, ir atvirą balsį, artimą šiaurės žemaičių *e*.

Toks pat eksperimentas atliktas su garsu *y*. Ilginus jį žodyje *pūs* iki 311 ms, pasigirdo šiaurės žemaičių atvirasis *o* (*pūs*).

Taigi nuomonė, kad pietų žemaičiai raseiniškiai apskritai taria atvirus *i*, *y*, kurie kartais priartėja prie *e*, *o*, nėra visai tikslai. Iš tikrųjų galūnėje, be siauresnių ir labiau įtemptų *i*, *y*, esama atvirų *e*, *o*, kurie nesuvokiami kaip labai atviri garsai tik dėl to, kad yra labai trumpi. Aiškiau *e* ir *o* girdėti ten, kur sporadiškai pailginami, intonaciškai pabrėžiami, pvz.: *vēs̥eːj* | *vēs̥l̥ par̥eːjuom* | *iš_tuo_yúːkeːv̥* (žr. dar § 2 pateiktus pavyzdžius).

¹¹ Kalbos signalai leidžiami į kompiuterio atmintį, ekrane parodomas jų oscilogramos. Pele pažymima stacionariosios garso dalies atkarpa ir padidinama tiek, kad būtų galima tiksliai nustatyti periodų ribas. Vienas periodas pažymimas pele ir kopijuojamas tiek kartu, kiek reikia, kad būtų pasiekta reikiama garso trukmė. Taip, nekeičiant pagrindinio tono, intensyvumo ir formantiųjų dažnių, garsas pailginamas (apie panašią eksperimento metodiką žr. Pakerys, 1982, 38–39).

¹² Šie terminai pasirinkti patogumo dėlei, kad galėtume skirti atviresnį ir uždaresnį *i*.

¹³ Ilginimui „dubliuotas“ vienas vidurinis balsio periodas – kitaip darant atsiranda pašalinis garsas (blerbimas).

§ 5. Kamienė *i* trukmę, tuo pačiu ir kokybę, lemia pozicija. Nors trukmės skirtumas nėra didelis, prieš kietąjį priebalsį bei tvirtapadiškai kirčiuotame dvigarsyje *i* ilgesnis, todėl girdimas atviresnis garsas¹⁴. Be to, pastebėta, kad kirčiuotame dvigarsyje *i* yra ilgesnis ir atviresnis nei pats vienas, nes *i* pailgėja ne tik tvirtapradę, bet ir tęstinę priegaidę turinčiame dvigarsyje, kur dalis dvigarsio trukmės tenka pirmajam sandui. Tęstiniame dvigarsyje didelę įtaką balsio ilgumui turi sonanto savaiminė trukmė: *r* ir *l* yra trumpesni už *m*, *n*, todėl greta jų *i* ilgesnis, atviresnis, nes jam tenka didesnė dvigarsio trukmės dalis (płg.: $\tilde{i}[\tilde{r}]$ –198 ms, $\tilde{i}[\tilde{l}]$ –195 ms, $\tilde{i}[\tilde{m}]$ –161 ms, $\tilde{i}[\tilde{n}]$ –177 ms).

§ 6. Kaip jau minėta pradžioje, mus domino ne tik *i* ir *i* principinis atvirumo klausimas, bet ir jų akustiniai požymiai, galį atlikti distinktyvinę funkciją – skirti žodžius ir jų formas. Spektrinė garsų analizė rodo, kad tokią funkciją atviresnis (kompaktiškesnis) ir uždaresnis (difuziškesnis) *i* gali atlikti tik galūnėje, o šaknyje *i* atvirumas priklauso nuo pozicijos (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Balsių *i* ir *i* spektrinės charakteristikos (Hz)¹⁵

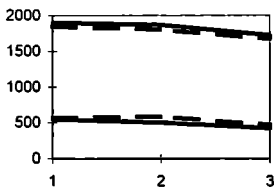
Pozicija		Garsas	Formantės		Indeksai	
			F ₁	F ₂	T	C·10 ³
Galūnėje	absoliučioje (nekirčiuotoje)	[i]	506	2000	500	819
		[i̇]	583	1771	271	851
	uždaroje (kirčiuotoje)	[i]	516	1940	440	825
		[i̇]	569	1849	349	843
Kamienė	ne dvigarsyje	[i]l[-C]	621	1849	349	855
		[i]l[-Ċ]	543	2382	882	810
	dvigarsyje	iR	608	1963	463	845
		i̇R	562	2018	518	832

Galūnėje garsų *i* ir *i* pradžios pirmosios formantės (F₁) skiriasi nežymiai: vienu atveju aukštesnę F₁ turi *i̇*, o kitu – *i*. Pirmosios formantės labiau išsiskiria balsio viduryje. Nors skirtumas nėra labai didelis (≈ 40 Hz), ties atvirojo *i* viduriu pirmoji formantė aukštesnė. Segmento pabaigoje didesnio skirtumo tarp *i* ir *i* pirmųjų formančių nepastebėta. Bendras viso garso *i* F₁ dažnis aukštesnis už *i* F₁, ypač nekirčiuotoje pozicijoje, kur *i* mažiau įtemptas ir kompaktiškesnis.

Abiejų garsų antroji formantė aukščiausia būna segmento pradžioje. *i* ir *i* pradžios F₂ beveik vienodos, nors uždaroje *i* antroji formantė truputį aukštesnė. Segmento viduryje šis skirtumas didėja: *i* antroji formantė aukštesnė už *i* antrąją formantę apie 70 Hz. Tai rodo, jog šis garsas labiau pasislinkęs į priešakinę padėtį. Abiejų segmentų pabaigoje antrosios formantės vėl suartėja. Galima sakyti, kad *i* ir *i* skirtumai ryškiausi segmento viduryje, o pradžioje ir pabaigoje jie nežymūs.

¹⁴ M. Slušinskaitė (1981, 196) nustatė, kad atviresni balsiai savaime linkę ilgėti.

¹⁵ F₁ – pirmoji formantė, F₂ – antroji formantė, T – tonalumo indeksas (didesnis indeksas rodo aukštesnį tembrą), C·10³ – kompaktiškumo indeksas (žr. Piotrovskij, 1960).

1 p a v. [i] ir [ɪ] formančių dinamika
 (-[i] (—): [ɪ] (---) /-s)¹⁶

Kad ir kaip kistų formantinių dažnių trajektorijos, visų tirtų žodžių atvirojo *i* pirmoji ir antroji formantės išsidėsčiusios arčiau spektro centro. Šis garsas yra kompaktiškesnis, atviresnis, ypač tarimo pabaigoje. Jo formančių reikšmės artimesnės vadinamajam „neutraliajam“ balsiui *ə* (plg. Pakerys, 1978, 34). Uždarasis *i* visose pozicijose difuziškesnis ir įtemptesnis (žr. 2 pav.).

§ 7. Kaip jau sakyta, žodžio kamiene *i* atvirumas priklauso nuo pozicijos. Prieš minkštąjį priebalsį *i* labiausiai įtemptas, artikuliacinėmis ir akustinėmis ypatybėmis artimas bendrinės kalbos *i*, o prieš kietąjį – atviras, detalio transkripcija jį reikėtų žymėti *e*¹⁷, pvz.: *kęba* „kibo“, *lępa* „lipo“. Šis atvirumas sietinas su pasakinio priebalsio palatališkumu, o ne su paties garso diferenciniais požymiais.

Dvigarsyje *į* – *i* skirtumas akustiškai ne toks ryškus ir priklauso nuo skiemenų priegaidės. *į* šiek tiek atviresnis tvirtapradžiame dvigarsyje, kurio balsis ilgesnis. Tęstine priegaide kirčiutuotų dvigarsių pirmasis sandas mažiau pailgėja, todėl tariamas uždarėsnis ir priešakesnis alofonas.

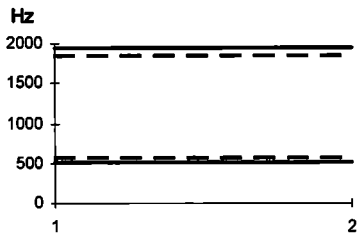
§ 8. Eksperimento rezultatai patvirtina, kad Eržvilko šnektoje atvirojo *į* ir uždarėjo *i* opozicija galūnėje gali atlikti distinktyvinę funkciją – skirti žodžių formas. Tekstų analizė ir eksperimento duomenys rodo, kad uždariau tariami *i* < *i*, *į* (< **in*) ir *u* < *u*, *ų* (< **un*), o kitokios kilmės *į*, *ų* yra atviresni (žr. į § 2 pateiktus pavyzdžius). Toks atviresnių ir uždarėsnų garsų skirtumas galūnėse išlaikomas ir šiaurės žemaičių (plg. Girdenis, 1962, 141; Zinkevičius, 1994, 113), ir pietų žemaičių varniškių tarmėse (plg. Bukantis, 1984, 95; Bagvilaitė, 1975, 110, 122). Žinoma, Eržvilko šnektai labiau paveikta vakarų aukštaičių ir bendrinės kalbos negu šiauriau esančios žemaičių šnektos, todėl čia *į* – *i* opozicija nėra tokia ryški ir nuosekliai išlaikoma kaip varniškių tarmėje tarp *-i* ir *-ę*. Rišliai kalbant jų tarimas gali ir visai sutapti. Vis dėlto akivaizdu, kad tokie garsai šnektoje kontrastuoja, todėl trumpųjų balsių fonologinė sistema turėtų būti papildyta dar dviem fonemomis ir atrodyti taip:

¹⁶ Garsai buvo tiriami žodžių poroje vns. vard. žuvis: dgs. gal. žuvis. Matuotos *i* ir *į* F₁ ir F₂ (Hz) trijuose taškuose: garso pradžioje (1), viduryje (2) ir gale (3).

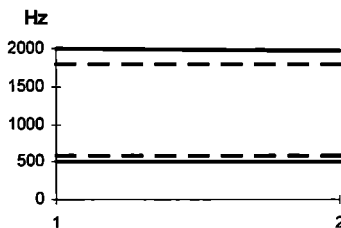
¹⁷ *į* atvirumas girdimas tuo aiškiau, kuo garsas ištariamas ilgiau. Tą patį galima pasakyti apie *ų*. Ilgiau tariamą *ų* prieš kietąjį priebalsį reikėtų žymėti *o*: *bōya* „buvo“, *sōmušį* „sumušė“.

/i/ /u/
 /i/ /u/¹⁸
 (/e/)¹⁹ /a/

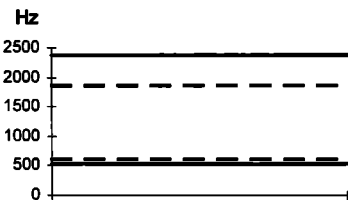
a) [i] : [ī] / —s

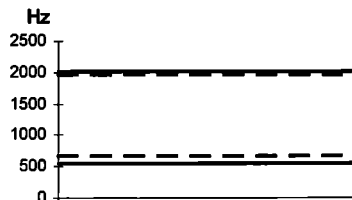
b) [i] : [ī] / —#

c) [i] / —C' : [ī] / —C

d) [ī]R̄ : [ī]R

2 p a v. Trumpųjų [ī], [ī] apibendrinti spektrai (atviresnieji balsiai arba jų alofonai: ---, uždairesnieji balsiai arba jų alofonai: —)²⁰.

Kaip sakyta, hipotezę, kad /i/ – /ī/ opozicija turėtų egzistuoti pietų žemaičių raseiniškių tarmėje bent kaip „dvideidžiai“ fonologiniai elementai yra kėlęs A. Girdeinis (1992, 46). Šis tyrimas ją visiškai patvirtina.

Nors *u* eksperimentiškai nebuvo tirtas, empiriniai stebėjimai leidžia manyti, kad šnekteje turėtų būti skiriamos ir trumposios fonemos /u/ ir /ū/. Jų opozicija galėtų skirti tokias formas, kaip vns. gal. *tū. f. gu* „turgu“ ir dgs. kilm. *tū. f. gu* „turgu“ formas.

¹⁸ Kaip variantai gali būti vartojami labiau paplatėję *e*, *o*.

¹⁹ Balsis [e] beveik visame raseiniškių plote yra tik fonemos /a/ alofonas, nes absoliučioje žodžio pradžioje dažniausiai *e* → *a* (pvz.: *agilki* „eglutė“, *azi's* „ežys“).

²⁰ Grafikai sudaryti pagal 2-os lentelės duomenis. F₁ ir F₂ (Hz) matuotos garso viduryje, viename taške.

Apie /j/ ir /i/ (matyt, ir apie /y/ : /u/) kontrastinę distribuciją galima kalbėti tik vardažodžių kai kurių linksnių galūnėse. Žodžių, kur šių fonemų opozicija būtų realizuota šaknyje, kol kas nerasta. Čia *i* ar *j* tarimą veikia gretimų priebalsių palatališkumas, o dvigarsiuose siauresnio ar platesnio varianto pasirodymą lemia dar ir priegaidės bei frazės intonacija. Tarp šių garsų, atrodo, yra papildomoji distribucija, todėl atviresnis ir uždaresnis *j* šaknyje laikytini vienos fonemos poziciniai variantais, tikriaus sakant, /i/j/ archifonemos atstovais. Šiuos dalykus reiktų smulkiau iširti atsižvelgiant į balsių asimiliacijos tendencijas, kurių, kaip rodo stebėjimai, tarmėje tikrai gali būti.

ON THE OPEN *ɨ*, *ʉ* IN THE SOUTH ŽEMAITIAN DIALECT OF RASEINIAI

S u m m a r y

Lithuanian dialectologists hold that *i*, *ʉ* in the South Žemaitian dialect of Raseiniai are more open than *i*, *u* in Standard Lithuanian, but more closed than *ɛ*, *o* in North Žemaitian dialects. The experimental analysis has proved that there are two sounds: a more closed *i* and a more open *j* similar to the North Žemaitian *ɛ* but considerably shorter. Their opposition is only possible in the endings. In the stem their openness depends upon their position, i. e. they are pronounced more openly before a hard consonant and in the acute stressed diphthongs *i+ɫ, m, n, r*. The distribution of *u* must be similar.

Thus, besides the open *j*, there is a more closed *i* in the vowel system of the Raseiniai dialect. They may contrast in the endings as phonemes, but in the stem there occur more open or more closed allophones.

LITERATŪRA

- Atkočiaitė D.*, 1997, Šalutiniai kirčiai pietų žemaičių raseiniškių šnektose. – Jaunųjų kalbininkų konferencija: Konferencijos pranešimų tezės. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Bagvilaitė R.*, 1975, Varnių tarmės fonetika: Diplominis darbas. Vilnius: VU.
- Bukantis*, 1984 – Букантис Й. Фонология южножемайтского Варняйского говора: Дис. канд. филол. наук. Т. I. – Вильнюс: ВГУ.
- Girdenis A.*, 1962, Balsių asimiliacijos reiškiniai Tirkšlių tarmėje. – Kalbotyra, t. 4, 141–150.
- Girdenis A.*, 1992, Simono Stanevičiaus rašyba ir jo tarmės fonologinė sistema. – Aitvarai: Simono Stanevičiaus bendrijos leidinys, t. 3, 40–52.
- Girdenis A.*, 1995a, Phoneme und Silbenakzente der Südostžemaitischen Mundart zu Beginn des 19. Jahrhunderts. – Baltistica, t. 30 (2), 29–41.
- Girdenis A.*, 1995b, Teoriniai fonologijos pagrindai. Vilnius: VU.
- Girdenis A.*, *Kublūtė-Kliukienė R.*, 1982, Regresyvinis priebalsių palatalizacijos poveikis balsių spektrui šiaurės žemaičių tarmėje. – Kalbotyra, t. 33 (1), 30–38.
- Girdenis A.*, *Rosinas A.*, 1974, [Kn. rec.:] Grinaveckis V. Žemaičių tarmių istorija: (fonetika). Vilnius: Mintis, 1973. – Baltistica, t. 10 (2), 187–207.
- Grinaveckis V.*, 1973, Žemaičių tarmių istorija (fonetika). Vilnius: Mintis.
- LKT* – Lietuvių kalbos tarmės (chrestomatija). Vilnius: Mokslas, 1970.
- Pakers A.*, 1978, Lietuvių bendrinės kalbos fonetikos pratybos. Vilnius: Mokslas.
- Pakers A.*, 1982, Lietuvių bendrinės kalbos prozodija. Vilnius: Mokslas.
- Pakers A.*, 1995, Lietuvių bendrinės kalbos fonetika. Vilnius: Žara.
- Piotrovskij*, 1960 – Пятровский П. Г. Еще раз о дифференциальных признаках фонемы. – Вопр. языкознания. № 6, 24–38.
- Sušinskaitė M.*, 1981, Lomių šnektos fonetika: Diplominis darbas. Vilnius: VU.
- Tamošiūtė-Jokubauskienė V.*, 1981, Pagramančio šnektos fonetika: Diplominis darbas. Vilnius: VU.

Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija. Vilnius: Mintis.

Zinkevičius Z., 1994, Lietuvių kalbos dialektologija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Vilniaus pedagoginis universitetas
Lietuvių kalbotyros katedra

Įteikta
1997 m. spalio mėn.